

Hugues Wenkin

A DE SLAC OM DE RDENNEN

Lannoo

INHOUD

OORLOGSFOTOGRAFIE EN DE RELATIE TOT DE WERKELIJKHEID	4
---	----------

DE DUITSE AANVAL IN SCÈNE GEZET	13
--	-----------

Honsfeld De cavalerie verzet zich	15
Clervaux Stand houden!	19
Krinkelt-Rocherath Dodelijke tweeling	23
Dinant Het realistische doel van de Slag om de Ardennen	27
Baugnez Het slagterveld	31
Kaiserbaracke Wanorde in de colonne	35
Feitsch Het graf van TF Harper	39
Bastenaken Rue de Marche, aankomst van de eerste versterkinge	43

DE DUITSE DOORBRAAK	47
----------------------------	-----------

Ligneuville De Panther van Peiper	49
Stavelot Benzinecrisis	53
Poteau De emblematische propagandafilm	57
Stoumont Het onverdedigbare dorp	61
Longvilly De fatale flessenhals	65
Noville Weg naar Houffalize	69
Givet De Belgische SAS en missie “pre-Regent”	73

HET GEALLIEERDE VERZET ORGANISEERT ZICH	77
--	-----------

Neffe De Panzer-Lehr-Division plots tot stilstand gebracht	79
Bastenaken Rue d’Houffalize: het 1e bataljon van het <i>506th Parachute Infantry Regiment</i> in de aanval	83
Baillonville Achterste inzetzone	87
Hotton De brug te ver van de <i>116. Pz.-Div.</i>	91
Malmedy Afrekening bij de brug over de Warche	95
De brug van petit spay De noodlottige vergissing	99
Rahier Voorbereiding op de aanval op Cheneux	103
Saint-Hubert Het plein vóór de basiliek	107
Malmedy Stad onder de bommen	111
Namen Beschermd door de Engelsen	115
Foy-Notre-Dame Het einde van de Duitse stoottroepen	119

HET FRONT IN EVENWICHT **123**

Operatie <i>Repulse</i>	Bevoorrading van Bastenaken	125
Grandmenil	De Panterbegraafplaats	129
La Gleize	Peiper in het vizier	133
Forzee	Een Sherman, oog in oog met de dreiging	137
Bastenaken	Place Mc Auliffe	141
Vaux-sur-Sure	De corridor van Bastenaken verbreden	145
Chaumont	Pattons tanks rukken op	149
Bastogne Barracks	De machtsoverdracht	153
Humain	Panther met klok	157
Kasteel van Rolley	Patton bij het HK van het <i>502nd Parachute Infantry Regiment</i>	161

HET EINDE VAN DE SAILLANT **165**

Beffe	Begin van de kruisweg	167
Mesnil-Saint-Blaise	De Britten zijn klaar voor de strijd	171
Goronne	De ultieme strijd van een eenzame Tiger	175
De bevrijding van Saint-Hubert	Gedeelde sleutels	179
La Roche-en-Ardenne	De Britten in de schaduw	183
Bizory	Gezien vanuit de lucht	187
Langlir	De <i>3rd Armored Division</i> neemt de leiding	191
Rensiwez	Einde van de saillant	195
Houffalize	Een stad opgeofferd aan de overwinning	199
Dasburg	De <i>6th Armored Division</i> trekt Duitsland binnen	203

NA DE STRIJD **207**

Balans van een gelijkspel	209
De begraafplaats van Hotton	213
Van wrak tot schroot	217
Herdenkingsplicht	221

“ De geschiedenis zal uitwijzen dat u ongelijk had in deze zaak... En ik ben daar zo zeker van, omdat ik degene ben die de geschiedenis zal schrijven! ”

WINSTON CHURCHILL

OORLOGSFOTOGRAFIE EN DE RELATIE TOT DE WERKELIJKHEID

Banden scheppen

Politieke propaganda bestaat al sinds de Babylonische tijd, maar het is de Romeinse Curie die het neologisme *propaganda* bedenkt als ze in 1622 de Heilige Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof (*Congregatio de propaganda fide*) opricht. Aanvankelijk is het louter de bedoeling om het christelijk geloof te verspreiden, zonder bijbedoelingen om de opinie te manipuleren. Pas als twee eeuwen later de kiesstelsels worden ingevoerd, krijgt de term een nieuwe betekenis: de verspreiding van ideeën in het algemeen. Later komt daar nog de connotatie van socialisatie van politieke doctrines bij.¹ Al in de 18^e eeuw wordt propaganda voor politieke doeleinden gebruikt, met name tijdens de Amerikaanse Revolutie, en met Napoleon Bonaparte bereikt het aspect “overtuiging van de massa” een nieuw hoogtepunt, met de eerste aanzet van de persoonsverheerlijking. Omwille van zijn positieve imago, aarzelt de keizer niet om bijna alle kranten te verplichten hun deuren te sluiten. In de tweede helft van de 19^e eeuw kunnen dankzij de technologische vooruitgang de media ingeschakeld worden om mensen voor zich te winnen.² In 1842 wordt de *Illustrated London News* de eerste geïllustreerde krant. De eerste persfoto wordt in juni 1848 tijdens het Junioproer gepubliceerd. Ondertussen heeft de fotografie een lange weg afgelegd en sinds het begin van de 20^e eeuw is ze niet meer weg te denken uit de dagbladen, waar ze een ware revolutie in de communicatie betekende. Een foto heeft het voordeel dat hij onmiddellijk informatie geeft en plaatsen en tafereel veel nauwkeuriger en doeltreffender weergeeft dan een beschrijving.³ Tegenwoordig zijn beeldmanipulatietechnieken veel eenvoudiger en toegankelijker, zodat iedereen via een beeldscherm een foto kan bewerken. Hierdoor hebben foto's wel hun status als onweerlegbaar bewijs verloren. Deze bewustwording is een gunstige ontwikkeling, want de fotografie is eigenlijk zo goed als vanaf het begin betrokken bij de productie van tendentieuze (en zelfs leugenachtige) berichtgeving!

De geschiedenis van de oorlogsfotografie in een notendop

Tijdens de Krimoorlog in 1854 verschijnen de eerste oorlogscorrespondenten en de draadloze telegrafie en de middelen om beeldopnames te maken, worden almaar beter. Kranten kunnen makkelijker bedeed worden, dankzij de betere transportmiddelen, en ze bereiken ook een steeds breder publiek, want almaar meer mensen kunnen lezen, ook het volk.⁴ Deze nieuwe verspreidingsmiddelen hebben uiteraard gevolgen voor de structuur van de historische gebeurtenissen zelf. De feiten worden binnen twee tot drie weken wereldkundig gemaakt en beïnvloeden de publieke opinie dan ook in geen tijd.

Fenton, een van de fotografen tijdens de Krimoorlog, deinst er niet voor terug om gebeurtenissen te ensceneren. Al vanaf het ontstaan van de fotografie wordt dus niet noodzakelijk een onvervalste werkelijkheid getoond.⁵

Tijdens de Eerste Wereldoorlog gebeurt het meermaals dat op het slagveld beslissingen worden genomen onder druk van de publieke opinie. Dat de Verenigde Staten aan de oorlog tegen Duitsland deelnemen, is een duidelijk voorbeeld: bij het begin van het conflict wil de Amerikaanse publieke opinie zich traditiegetrouw afzijdig houden en is ze voorstander van een non-interventiebeleid. Om dit democratische land bij de oorlog te betrekken, profiteren de Britten van de tragedie met de *Lusitania*. Als dit schip wordt getorpedeerd, vallen er bijna 1200 slachtoffers, 124 onder hen zijn van Amerikaanse afkomst en hun dood raakt de Amerikaanse burgers zo diep, dat deze gebeurtenis het kantelpunt wordt dat de VS ertoe aanzet om zich aan de zijde van de geallieerden te scharen. Deze losstaande gebeurtenis volstaat echter niet om de opinie van de man in de straat te doen omslaan en dus worden door Walter Lippman en Edward Bernays propagandatechnieken gecodificeerd en wetenschappelijk toegepast.⁶ Zij krijgen van president Woodrow Wilson van de Verenigde Staten de opdracht om bij het volk enthousiasme op te wekken voor de

1 D'Almeida, F., *Images et Propagande*, Firenze, 1995, p. 11.

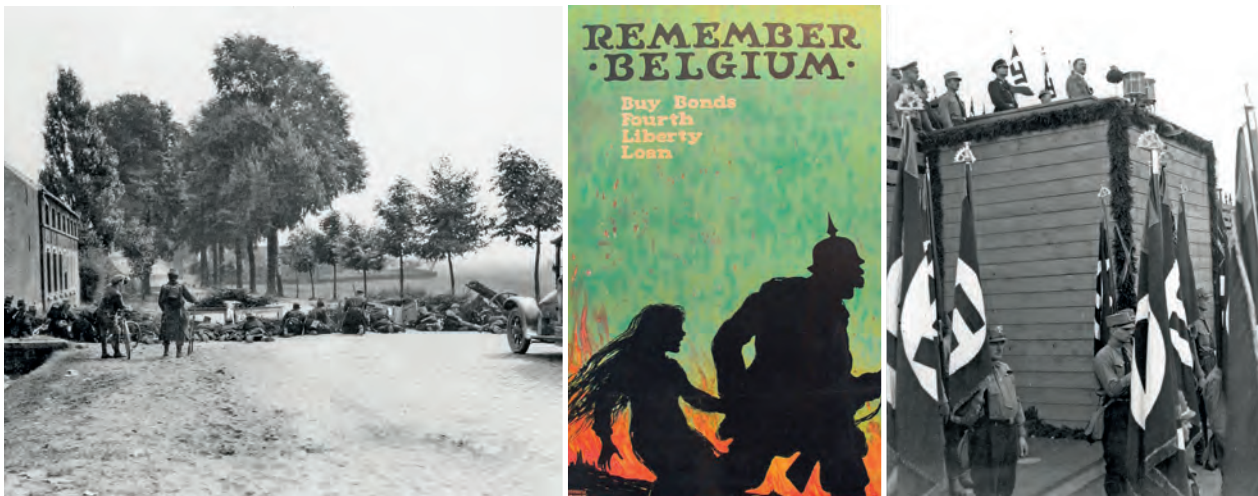
2 Chaliand, G. et al., *La persuasion de masse*, Parijs, 1992, p. 14-15.

3 Cadet, C., Charles, R. en Galus, J.-L., *La communication par l'image*, Parijs, 2004, p. 82.

4 Chaliand, G. et al., op. cit., p. 15.

5 Keller, U., *La guerre de Crimée en images: regards croisés France/ Angleterre* in Coll, *L'événement, les images comme acteur de l'image*, Parijs, 2007, p. 29-49.

6 Chomsky, N. en McChesney, R., *Propaganda, Media and Democracy*, Montreal, 2004, p. 35.

De oorlog van 14-18 werd vanaf de eerste gevechten veelvuldig gefotografeerd. Deze Belgische cavaleristen waren op patrouille in augustus 1914. Gezien het gewicht van de fotoapparatuur zijn de meeste foto's uit deze periode geposeerd.

Om de VS uit hun isolement te halen, prezen publicisten de deugden van rechtvaardigheid aan, vooral tegenover het "arme België", dat werd voorgesteld als onderworpen aan Teutoonse barbarij.

Door Hitler te fotograferen, vergroot Hoffmann de cultus van de persoonlijkheid uit. In deze opname gebruikt hij een lage hoek om de macht van de kanselier te benadrukken. Hij verschijnt echter op de achtergrond achter de vlaggen van de arbeidersorganisaties van de NSDAP. Het beeld brengt het idee over dat de leider zichzelf wil presenteren als iemand die in dienst van het volk zijn.

oorlog. Hun methode is een regelrechte reclamecampagne! Ze beslissen om de oorlog voor te stellen als een strijd tussen goed en kwaad, als een daad om de democratie wereldwijd te verspreiden.⁷ Dit cliché zal later vaak als leidraad worden gebruikt wanneer geësceneerde situaties op het slagveld in beeld worden gevat. Wat voor de Amerikaanse publieke opinie definitief de doorslag geeft om te kiezen vóór deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog, is het Zimmermann-telegram: de openbaarmaking daarvan in Groot-Brittannië wordt in de Amerikaanse pers perfect georkestreerd.

Door het succes van de propaganda tijdens de Eerste Wereldoorlog kunnen de machthebbers een aantal fundamentele conclusies trekken over de efficiëntie ervan, op burgerlijk en militair vlak. Zo blijkt dat het moreel van een vastberaden tegenstander gebroken en het eigen kamp gemotiveerd kan worden. Bovendien blijkt censuur even efficiënt te zijn als wat wordt onthuld.⁸

Vervolgens worden de ontwikkelde technieken verder geperfectioneerd en gebruikt ter bevordering van het liberalisme in de Verenigde Staten, waar Lipmann zijn methoden omschrijft als *een revolutie in de kunst van het uitoefenen van de democratie*. De noodzaak om mensen te beïnvloeden die te dom zijn om dingen te begrijpen, verheft hij tot plicht.⁹ In Europa gaat de opkomst van de totalitaire staten gepaard

met de instrumentalisering van beelden in de media, om de volksmassa dieper te raken. Propaganda wordt het instrument van een politieke groep die zich de macht toe-eigent en waarin niemand ervoor terugdeinst om valse documenten en gemanipuleerde beelden te produceren en zo tot dogma verheven politieke concepten te promoten.¹⁰ Beetje bij beetje worden de methoden geraffineerder. De massa manipuleren begint met een bewering die als onweerlegbaar bewijs wordt voorgesteld, maar eigenlijk niet meer is dan een verondersteld maar nog niet bevestigd bewijs. De feiten worden keer op keer herhaald, waardoor hun schijn van waarachtigheid nog wordt versterkt, zelfs als de aangehaalde punten onjuist zijn. Commentaar selecteert, verdoezelt of vermengt informatie, stelt het essentiële gelijk aan het bijkomstige om aan de verwachtingen van het publiek te voldoen. Zo wordt een meerderheidseffect gecreëerd, waarbij de doelgroep uiteindelijk gelooft dat de meerderheid denkt zoals zij.¹¹

Als dit mechanisme niet op zijn minst wordt ontcijferd, bemoeilijkt het de hedendaagse geschiedschrijving. Het ruwe materiaal verdwijnt en wordt een informatiedrager die door machthebbers en oppositie wordt gebruikt, met als gevolg dat het discours over de gebeurtenis van de objectieve werkelijkheid wordt losgekoppeld.¹²

7 Wenkin, H., *Blitzkrieg*, in Batailles et Blindés, themanummer nr. 5, 1995, p. 11-13.

8 Chaliand, G. et al., op. cit., p. 21.

9 Chomsky, N. en McChesney, R., op. cit., p. 21-26.

10 D'Almeida, F., op. cit., p. 39-55.

11 Chaliand, G. et al., op. cit., p. 52-53.

12 Latouche, R. en Mathien, M., (Dir.), *Histoire, mémoire et médias*, Coll. Médias, Sociétés et Relation Internationales, Brussel, 2009, p. 283-285.

Militaire organisaties

Aan het einde van de jaren 1930 zijn de militaire besluitvormers zich bewust van wat er op het spel staat, en als ze geconfronteerd worden met het bewijs dat een conflict nakend is, ontwikkelen ze specifieke communicatiemiddelen. De foto's die we hebben gekozen, zijn voornamelijk van Duitse of Amerikaanse oorsprong. Daarom lichten we alleen de organisaties van deze twee oorlogvoerende partijen nader toe.

Propagandakompanien

In de winter van 1938-39 ondertekenen het hoofd van het OKW¹³, Wilhelm Keitel, en de Minister van Propaganda, Joseph Goebbels, een overeenkomst in verband met de invoering van propaganda in oorlogstijd. De taken worden verdeeld: het OKW neemt de oorlogspropaganda die het vijandelijke leger moet beïnvloeden, op zich en er worden vijf eenheden opgericht die op het slagveld beeldmateriaal maken: de *Propagandakompanien* (PK). Oorspronkelijk hangen ze af van de inlichtingentroepen, maar vanaf 14 oktober 1942 zijn ze een volwaardige eenheid.

In het begin zijn de PK's formeel afhankelijk van de *Abwehr* van Admiraal Wilhelm Canaris. Vanaf de zomer van 1939 krijgen ze hun instructies rechtstreeks van het OKW. Onder leiding van Hasso von Wedel wordt de organisatie steeds autonoom en eind 1942 wordt ze omgedoopt tot *Amtsgruppe für Wehrmachtpropaganda*. Op dat moment tellen de propagandatropen 15.000 personen, ongeveer het equivalent van een divisie, die over alle takken van het leger verspreid zijn. In totaal realiseren de oorlogscorrespondenten om en bij de 80.000 interviews en meer dan 2 miljoen foto's. Het werk van de propagandatropen wordt voornamelijk gebruikt voor de redactie van het Duitse nieuwsprogramma *Deutsche Wochenschau*.

Uit het verhoor van een gevangene blijkt dat een groot deel van de actie achter de linies in scène wordt gezet om het aantal slachtoffers onder de fotografen tot een minimum te beperken. Soms spelen Duitsers in buitgemaakte uniformen van de vijand hoe geallieerden zich overgeven. Vaak zijn de foto's in de media te zien als verslag wordt uitgebracht over nieuwe gevechten. Cameramannen blijven zelden enkele maanden in hetzelfde gebied, omdat de leiding vreest dat ze zich dan zouden vervelen. Nieuwkomers worden geacht een frissere kijk te hebben. Fotografen maken de films, maar ze worden in Berlijn gemonteerd en dan naar het front teruggestuurd om ze zonder wijzigingen aan de troepen te tonen. Vaak brengen de scènes die voor deze films worden gecreëerd, de manschappen aan het lachen en leiden ze bij de hogere officieren tot irritatie. Onder de Duitse troepen heerst echter algemeen de indruk dat de films goed zijn en een goed beeld geven van de oorlog.¹⁴

Een fotograaf van de *Propaganda-Kompanie* aan het Oostfront. Het personeel van deze eenheid werd beschouwd als technische specialisten en kreeg het bevel zich niet bloot te geven. Het gebruik van een teelens is een manier om verdwaalde kogels te ontwijken.

US Signal Corps

Sinds de fotografie in 1839 is uitgevonden, spelen foto's een rol in elk conflict waarbij de Verenigde Staten betrokken zijn. Al tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog maken burgers op het slagveld foto's. Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt het Amerikaanse leger voornamelijk gefotografeerd om een "grafische geschiedenis" op te maken, maar ook om het publiek te informeren en om artillerie en luchtvaart tactisch te kunnen inzetten. Het *Signal Corps* (transmissiedienst van het Amerikaanse leger) krijgt vanaf 1917 een afdeling fotografie. Om voldoende fotografen op te leiden worden twee scholen opgericht: op 1 januari 1918 de American School of (Land) Photography aan de Columbia University en niet veel later, de American School of Aerial Photography bij de Eastman Kodak Co. in Rochester. De eerste geeft een zes weken durende opleiding waarbij het hiervoor aangestelde personeel leert om foto's en films te maken; tijdens de laatste week werken ze in fictieve loopgraven in nabijgelegen kampen. De bekwaamste gediplomeerde soldaten worden aanbevolen om tot tweede luitenant benoemd te worden. Afgestudeerden vormden kleine eenheden, die telkens bestaan uit een luitenant, een sergeant en een soldaat en die aan een divisie worden toegewezen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog worden massa's foto's gemaakt, hoewel het dan beschikbare fotografiepersoneel slechts uit 92 officieren en 498 manschappen bestaat. Daarvan zijn 54 officieren en 418 manschappen in Frankrijk gelegerd, waar ze voornamelijk laboratoriumwerk verrichten of bij een gevechtsdivisie ingedeeld worden. Ondanks het beperkte aantal reporters dat tijdens de Eerste Wereldoorlog aan het *Signal Corps* is toegewezen, keert het Amerikaanse leger na het conflict met zo'n 165.000 foto's en bijna 180 km aan filmrollen huiswaarts. De beelden die onder het grote publiek worden verspreid, zijn echter in hoofdzaak afkomstig van burgerbedrijven. Het materiaal dat de

13 OKW: Oberkommando der Wehrmacht, het opperbevel van het leger.

14 Fort Leavenworth, Ike Skelton Library, N-14853.68, Combat Photography, november 1945, p. 70-71.

Een *Fallschirmjäger* gefotografeerd in gesimuleerde actie aan het Oostfront. De enscenering wekt de indruk dat we naar een actiefoto kijken die in volle actie is genomen, maar het is volledig gesimuleerd voor propagandadoeleinden.

De *Propaganda Kompanien* produceerden ook gefilmde journaals. Dit team werkte aan boord van een Panzer I commandotank, waarvan de verhoogde structuur het mogelijk maakte om veilig te werken. De film *Sieg im Westen* vestigde de aandacht van denkers op het potentieel van oorlogsfoto's.

Tijdens de West-Europese campagne was het *Signal Corps* een volwassen organisatie. Het *165th Signal Corps* landde in Normandië in de eerste week van de invasie. Deze fotograaf, Edward A. Nortbuth, versloeg de hele bevrijdingscampagne.

militaire fotografen mee naar huis nemen, blijkt in feite ongeschikt voor een ruimer gebruik. En dus worden er lessen getrokken en wordt mede dankzij de vaardigheden van de Amerikaanse filmindustrie, specifiek personeel opgeleid, dat dan naar het operatietoneel van het Amerikaanse leger wordt gestuurd. Het bescheiden opleidingsprogramma dat in 1918 van start gaat, dooft langzaam uit als de vrede eenmaal is teruggekeerd.

Als in september 1939 in Europa opnieuw een wereldoorlog uitbreekt, wordt de wereld overspoeld met gevechtsbeelden uit zowel de geallieerde landen als de asmogendheden. Washington beseft al snel dat deze foto's en filmbeelden wat moderne oorlogsvoering betreft, bijzonder leerrijk materiaal zijn. Een goed voorbeeld is de film *Sieg im Westen*, over de gevechten van de Wehrmacht aan het westfront. Het is duidelijk dat dit medium nuttig is om militairen op te leiden, troepen te trainen, informatie te verspreiden en het moreel aan het thuisfront op te vijzelen. Er wordt beklemtoond hoe extreem belangrijk deze beelden voor Amerika zijn, mocht het land bij de oorlog betrokken raken. Nog vóór de Japanners in Pearl Harbor toeslaan, maakt de Amerikaanse natie zich op om met foto's verslag uit te brengen van de vijandelijkheden die zich aankondigen. Elk leger te velde wordt vergezeld van een eigen *Signal Photographic Company*.

Als de Amerikaanse troepen in november 1942 echter in Algerije landen, staat het programma nog in de kinderschoenen. Het *US Army* kampt met tekorten en alleen een onfortuinlijke sergeant en een soldaat zijn als gevechtstofotografen aanwezig.

Ze zijn uitgerust met twee camera's en drie fototoestellen. In Tunesië moet een groep van twaalf fotografen foto's maken van een 238 kilometer lang front; vijf worden in

reserve gehouden om op korte termijn verslag uit te kunnen brengen van belangrijke missies. Dit personeelstekort wordt beetje bij beetje opgelost. Een honderdtal gevechtstofotografen bericht over de landingen in Normandië. In de zeven weken na D-Day (10 juli 1944 tot 31 augustus 1944) ontvangt Washington 8.746 foto's, 18 kilometer 35 mm-film in zwart-wit en 500 meter 16 mm-film in Kodachrome. Op 1 april 1945 zijn er aan het Europese front alleen al ongeveer 200 cameramannen. In totaal produceert het *Signal Corps* tijdens de Tweede Wereldoorlog maar liefst 55.000 foto's en 750 km bewegende beelden.¹⁵

Een oorlogsfoto analyseren

De structuur van een beeld bepaalt mee hoe een communicatiesituatie wordt gecreëerd. Zowel de technische als de gevoelsmatige kenmerken van een foto betrekken de toeschouwer immers in meer of mindere mate bij de gebeurtenissen door bij hem belangstelling, reflectie of emotie op te wekken.

Het belang van de opdrachtgever

Het Derde Rijk gebruikt oorlogsfotografie voornamelijk voor propagandadoeleinden en dus maken militaire fotografen nooit onschuldige foto's, ze zijn zelfs van enige objectiviteit verstoken. We mogen niet vergeten dat foto's van de fotografische diensten die de legers vergezellen, vooral communicatiedragers zijn, een manier om de oorlog te verkopen. Aan beide kanten dragen ze het idee uit dat het

¹⁵ Fort Leavenworth, Ike Skelton Library, N-14853.68, Combat Photography, november 1945, p. 1-23.

sluier. De eerste ensceneringen met vijandelijke lijken dateren van de Slag om Normandië, als de menselijke tol van de oorlog begint door te wegen op het moreel van de Amerikaanse bevolking. Dit soort fotografie blijft echter marginaal of wordt niet verspreid. De Slag om de Ardennen, en in het bijzonder het bloedbad bij Baugnez, blijkt een keerpunt te zijn. De gedode vijand wordt vakkundig in scène gezet; de tegenstander is onmenselijk en krijgt geen genade. De foto's die in Duitsland worden genomen, bevatten relatief meer morbide aspecten. Ze suggereren dat het Amerikaanse leger geen genade kent voor zijn vijanden. Sommige beelden geven de kijker een ongemakkelijk gevoel omdat de inhoud zo duidelijk de wraaklust weergeeft. Het lijkt van de tegenstander wordt tentoongesteld, in scène gezet, zoals in het Wilde Westen de gescalpeerde lijken van indianen te kijk werden gezet. Deze vaststelling op basis van het grote aantal foto's die we bij de voorbereiding van dit boek hebben bekeken, opent een nieuw onderzoeksgebied: is het evoluerende morbide fenomeen een uitvloeisel van de emoties van de eenheden die in het conflict gedompeld zijn, of een communicatieve aanpak die opzettelijk wordt ingevoerd door het geallieerde opperbevel? De analyse van deze vraag valt buiten het bestek van dit boek. In ieder geval is er een zekere vorm van validatie door de hiërarchie en worden beeldopnames bewust en gericht verspreid.

Amateurfotografie

De enige uitzonderingen op deze beperkingen zijn in feite de foto's van onafhankelijke fotografen, die waarheidsgetrouwer en naïever zijn en de beweringen van de strijdende partijen kunnen weerleggen.

Onder deze categorie vallen de foto's die de strijders zelf nemen, om persoonlijke redenen en als aandenken. Aan Duitse zijde worden het jaar 1939 en de aanval op Polen met bijzonder veel ernst in foto's weerspiegeld. Het geweld van de oorlog raakt de soldaat en de fotografie lijkt wel een uitlaatklep voor de emoties opgewekt door zijn deelname aan een oorlog waar hij niet om gevraagd heeft. In 1940 krijgt de Duitse soldaat meer vertrouwen in zijn kunnen en hij fotografeert graag de wapenfeiten van de veldtocht van mei: niets dan vrolijke marsen, Franse soldaten die zich overgegeven hebben, en tot schroot herleide tanks. Rommel is een geval apart in zijn genre: tijdens het interbellum schrijft hij een heuse bestseller over zijn gevechten en hij is vastbesloten om na de overwinning opnieuw een boek uit te brengen. Deze keer wil hij foto's om zijn toekomstige werken te illustreren. Hij trekt ten strijde met zijn Leica in de aanslag en ensceneert graag zichzelf.

In het heetst van de strijd verkiest uiteraard geen enkele soldaat zijn fototoestel boven zijn geweer. Geweervuur is dodelijk en wordt bijna nooit vereeuwigd. Soldaten fotograferen eerder momenten van ontspanning en maaltijden waarbij flink geschonken wordt. De geallieerde soldaat volgt hetzelfde traject als zijn tegenstander en fotografeert vergelijkbare taferelen, waarbij hij het aspect "inwijding" van zijn reis naar Europa beklemtoont, ook al is er dan een

Wat de nationaliteit ook is, de momenten van ontspanning of opluchting na de strijd zijn vereeuwigd.

oorlog aan de gang. *I was there* of een tastbare herinnering van een oorlogsliefde zijn mooie voorwendsels om het ene filmrolletje na het andere erdoor te jagen.

De veldtocht tegen Rusland wordt aanvankelijk met hetzelfde enthousiasme gefotografeerd als de overwinningen van 1940. Naarmate de campagne aansleept, er almaar meer slachtoffers vallen en de horizon steeds verder weg lijkt te liggen, gaat er meer ernst uit van de foto's. Steeds vaker wordt het graf van een strijdmakker gefotografeerd, met de bedoeling om hun herinnering levend te houden en om later, als de vrede is teruggekeerd, hun stoffelijke resten terug te kunnen vinden in de uitgestrektheid van de steppe. Oorlogsmisdaden worden zelden op de gevoelige plaat vastgelegd, maar zijn af en toe in veteranenalbums te zien. De oorlog blijft maar duren en het celluloid wordt schaarser in Duitsland, en dus worden er ook minder foto's gemaakt. De veteranen laten de moed zakken en alleen de jonge rekruten halen af en toe hun fototoestel nog boven. Ze maken foto's van zichzelf op de trein die hen naar het front brengt, vereeuwigen soms hun onderdompeling in de duistere werkelijkheid van het slagveld. Hun relatie met de dood is compleet veranderd. Ze streven geen berekende doelstellingen meer na. De fotografie dient om emoties weer te geven. Soldaten leggen botweg de dood vast op papier en laten de horror van de oorlog in al zijn glorie zien. Europese burgers beschikken vaak niet over de middelen om foto's te nemen. Ze bewaren hun kostbare filmrolletjes voor bijzondere momenten: de vlucht van de Duitsers, de komst van de bevrijder, bezinnings- en herdenkingsmomenten en zelfs rouw. Soms wordt de terugkeer naar het leven gevierd.

Het bijzondere geval van de Slag om de Ardennen

Zoals we in dit korte overzicht hebben gezien, kan een oorlogsfoto een eenvoudige, onschuldige herinnering zijn aan

een moment van vreugde met de oorlog op de achtergrond, een tactisch werkinstrument of een middel om subtiel te manipuleren.

Met deze inleiding willen we de aandacht vestigen op de foto's van het Ardennenoffensief. Eind 1944 is er voor burgers een schaarste aan lichtgevoelige film en dat heeft een grote invloed op het type van foto's die gemaakt worden. Amateurfoto's zijn uiterst zeldzaam. Door deze grote leemte komt er ruimte vrij voor propagandafoto's, vooral dan aan Amerikaanse zijde, want die worden gratis verspreid. Dat is een uiting van wat we nu de Amerikaanse *soft power* zouden noemen. Door de publicatie van zijn propagandafoto's aan te moedigen, verandert Washington geleidelijk aan de perceptie van het Ardennenoffensief en zelfs van de oorlog in het algemeen. De GI's worden de hoofdrolspelers in de overwinning. Als het beeldmateriaal door Hollywood onder handen wordt genomen, slaagt het erin om de verslaggeving van feiten tot zelfs in de Europese samenleving te veranderen. Hoewel Rusland in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog wordt gezien als de natie die het meest heeft bijgedragen aan de overwinning op Duitsland, blijkt uit een onderzoek dat het Britse instituut ICM Research in 2015 in drie landen (Frankrijk, Duitsland en Engeland) heeft gehouden, dat het merendeel van de bevolking oordeelt dat de Verenigde Staten de oorlog gewonnen hebben. Deze compleet tegenovergestelde perceptie kan toegeschreven worden aan de werking van de Amerikaanse *soft power*.

Zonder de foto's van het agentschap NARA (*National Archives and Records Administration*) in Washington zou dit boek nooit zo rijk geïllustreerd zijn geweest. Voordat ik de selectie voorstel, vestig ik nogmaals de aandacht op het feit dat propagandabeelden een in elkaar gestoken visie op oorlog

Er vielen steeds meer slachtoffers en kameraden verdwenen in het tumult. De albums van veteranen van de Russische campagne staan vol met graven. Het doel was om de herinnering aan een gesneuvelde vriend levend te houden.

De oorlog verschijnt in een totaal andere dimensie dan die van de propagandafoto. Veteranenalbums zijn een duik in de oorlog. De bescheidenheid van de strijder wordt gemarkeerd of uitgewist, afhankelijk van het geval. Als de dood wordt getoond, gebeurt dat op een totaal ruwe manier, soms zonder de minste terughoudendheid.

uitdragen. De opnames zijn nooit onschuldig: er wordt over nagedacht opdat ze de oorlog verkocht krijgen bij de burger, die eronder zal lijden – en die er opnieuw onder zou lijden, mocht er in onze contreien weer oorlog uitbreken.

DE LOCATIE VANDAAG

Elke grote foto is een uitnodiging voor een meeslepende reis. Als u de QR-codes scant, gaat u via Google Street View rechtstreeks naar de exacte locatie waar de foto destijds is genomen. Zo kunt u:

- De huidige omgeving van de foto bekijken
- U onderdompelen in de sfeer van de plek zoals die vandaag de dag is

Werkwijze: zodra de code is gescand, wordt automatisch een link geopend in uw browser, die u rechtstreeks naar het beeld van de locatie op Google Street View brengt.

Waarom zet Hitler al zijn laatste strijdkrachten in de Ardennen?

Denk niet dat Hitler gek is. Hij denkt na over het conflict op zijn niveau, het politieke. Dat het plan "*Wacht am Rhein*" wordt goedgekeurd (codewoord voor het Duitse offensief), sluit dan ook perfect aan bij zijn positie. Hij is echter ook ten volle betrokken bij de militaire beslissingen en hij doet zijn zeggenschap ook gelden. Hij weet dat een afwachtende houding onherroepelijk tot de ondergang van zijn Derde Rijk zal leiden, en beseft dat als hij zijn laatste troepen aan het oostfront inzet, dit er alleen maar toe zal leiden dat zijn beste soldaten uitgeput raken, zonder enige nuttige en tastbare strategische resultaten. In het westen ziet de situatie er heel anders uit: Antwerpen als streefdoel nemen zou betekenen dat over 150 km de verdedigingslinie van de vijand doorbroken moet worden. Door de haven te veroveren zou het hele logistieke systeem van de geallieerden in de war geraken, net wanneer Eisenhower zich voorbereidt op de zware Slag om Duitsland. De kers op de taart is dat, als het offensief slaagt, de Britse troepen op het vasteland geïsoleerd zouden komen te zitten in Nederland, zonder toegang tot de zee en zonder voorraad. De Britse soldaten zouden zich in een catastrofale situatie bevinden: een herhaling van de tragedie van Duinkerke, maar dan zonder de mogelijkheid om door een maritieme operatie gered te worden. Een dergelijke ramp zou Winston Churchill politiek ten val brengen en tot vredesonderhandelingen kunnen leiden. Aanvallen vanuit het westen is dan ook de enige politieke optie die het proberen waard is!

Is de Amerikaanse frontlinie werkelijk ingestort?

Door de machtsverhoudingen kunnen de Amerikaanse eenheden onmogelijk lang standhouden tegenover de Duitse pletwals. De frontlinies houden het doorgaans langer dan 24 uur vol, tijd genoeg om een tweede verdedigingslinie op te bouwen die het offensief geleidelijk aan een halt toeroept. We kunnen met andere woorden beter stellen dat de Amerikaanse frontlinies hun opdracht volbrengen, en eerlijkheidshalve moeten we hieraan toevoegen dat ze een grote opofferingsgezindheid aan de dag leggen. Doordat zij zich verzetten, heeft het Amerikaanse front de tijd om zich te redden.

1

**DE DUITSE
AANVAL IN
SCÈNE GEZET**

HONSFELD

De cavalerie verzet zich

OORSPRONG Duits, *SS Propaganda-kompanie*, auteur onbekend, film buitgemaakt door het Amerikaanse leger

DATUM 17 december 1944

DOEL Propaganda

Een *Fallschirmjäger-Division* is een luchtlandingsformatie die verondersteld wordt, alleen gekwalificeerde parachutisten in zijn gelederen te hebben. In theorie bestaat de formatie dus uit uiterst getrainde strijders en vormen ze een elite-eenheid. De realiteit op 16 december 1944 is echter heel anders: de veteranen van de sprongen boven Nederland in 1940 en Kreta in 1941 zijn neergehaald aan het oostfront, in Italië en in Normandië. De overgrote meerderheid van de *Fallschirmjäger*¹ zijn slechts in allerijl opgeleide soldaten die niet weten hoe ze op het slagveld moeten manoeuvreren. De meesten hebben zelfs nog nooit een parachute op hun rug gehad. Erger nog, voor het Ardennenoffensief moeten ze ten strijde trekken zonder de geplande gepantserde ondersteuning.

De Duitse pseudoparachutisten, die noodgedwongen slechts infanteristen zijn, vallen de stellingen aan van een Amerikaanse cavalerie-eenheid, de *14th Cavalry Group*. De cavaleristen mogen dan al zeer bedreven zijn in hun taak, ze moeten met hun geringe aantal een veel te groot gebied verdedigen. Ze zijn gestationeerd in de dorpen ten noorden van Sankt-Vith om er een zeer delicate missie uit te voeren: de verbinding vormen tussen twee legerkorpsen, het *V Corps* in het noorden en het *VIII Corps* in het zuiden. Vanuit tactisch oogpunt is het verbindingspunt tussen twee legerkorpsen altijd een zwak punt in de frontlinie, omdat de eenheden op deze plek wel zij aan zij staan, maar niet aan dezelfde commandant rapporteren. De coördinatie is

1 Fallschirmjäger, letterlijk: parachutejagers

Honsfeld is het toneel van de eerste oorlogsmisdaden tegen Amerikaanse soldaten door Peipers SS. Deze *Fallschirmjäger* fouilleren lijken op zoek naar buit. Het tafereel is gefotografeerd in het centrum van Honsfeld. De fontein en de stenen bassins zijn nog steeds in gebruik.

Deze foto is genomen bij de ingang van Honsfeld op 17 december 1944, waarschijnlijk halverwege de ochtend. De gevechten zijn gestopt. Een halfrupsvoertuig van KG "Peiper" rijdt na de colonne het dorp binnen. Een vergelijkbaar Amerikaans voertuig, duidelijk nog intact, is aan de linkerkant van de weg achtergelaten. Drie *Fallschirmjäger* inspecteren het. Op de achtergrond staat een *Flakpanzer 3,7 cm Möbelwagen*, die tijdens de ochtendgevechten is vernietigd en aantoont hoe hevig de gevechten waren om het dorp onder controle te krijgen. *Möbelwagen* – meubelwagen, een soort verhuiswagen – is de bijnaam die de Duitse soldaten aan dit zelfrijdende luchtafweervoertuig geven, omdat ze het zo onhandig vinden, vooral als de zijanten uitgekapt zijn. Deze speciale voertuigen rijden doorgaans mee met de gepantserde colonnes, om ze te beschermen tegen *Jabo'* of *Jagdbombers* – de algemene term voor jachtbommenwerpers.

dan ook altijd een ingewikkelde zaak en in geval van problemen is hulp krijgen erg moeilijk. Kortom, de Amerikaanse cavaleristen staan er praktisch alleen voor als het Ardennenoffensief van start gaat. Maar ze hebben één groot voordeel: vanwege hun rol op het slagveld hebben ze een groot aantal machinegeweren tot hun beschikking. Ze beschikken met andere woorden over een geduchte vuurkracht tegen een infanterieaanval, en precies daarmee zullen ze te maken krijgen.

De *Fallschirmjäger* hebben dan misschien niet eens de tactische beginselen onder de knie, door onvoldoende training, maar aan moed ontbreekt het hun niet. Op 16 december om 6 uur 's ochtends rukken de mannen van de 3. *Fallschirmjäger-Division* luid schreeuwend en in stormpas op naar de Amerikaanse linies, waar ze met een regen van mitrailleurvuur door de Amerikaanse cavalerie ontvangen worden. De eerste Duitse aanval wordt in de kiem gesmoord. Na veel moeilijkheden slagen de Duitsers erin om Lanzerath in te nemen en openen ze eindelijk een bres in de Amerikaanse verdediging. Het Duitse offensief komt een hele dag lang geen stap vooruit en het oorspronkelijke tijdschema loopt almaar meer vertraging op. Achter de parachutisten raakt het geduld van SS-kolonel Jochen Peiper stilaan op: hij heeft maar drie dagen de tijd om de bruggen over de Maas in te nemen en hij heeft er net al één verloren door het hardnekkige Amerikaanse verzet. Met zijn tanks rukken de troepen op naar Honsfeld. De onstuimige Peiper beveelt de parachutisten om achter op zijn tanks te klimmen en hem te volgen.

De dag voordien lag Honsfeld nog in de achterste zone van de Amerikaanse linies. Het dorp doet dienst als rustcentrum voor de GI's. De beroemde Marlene Dietrich zou er overigens een optreden geven om het moreel van de soldaten na een regenachtige herfst in de Eifelbossen op te krikken, maar dat optreden wordt op het laatste moment geannuleerd. Op 16 december, laat in de avond, arriveert een compagnie cavaleristen van het 32nd *Cavalry Reconnaissance Squadron* in Honsfeld om er een verzamellinie op te zetten zodat hun wapenbroeders, die al sinds de ochtend voeling hebben met de vijand, zich kunnen terugtrekken.

Rond 4 uur 's ochtends op 17 december bereiken de eerste Panzers van Peiper de verdediging van Honsfeld. De Amerikaanse verdedigers schrikken wakker. In het begin worden de weinige soldaten die proberen zich te verzetten, uitgeschakeld. Peiper trekt zonder slag of stoot door de stad. Tegen de tijd dat de *Fallschirmjäger* achter Peipers tanks ook aankomen, zijn de GI's zichzelf weer meester en ze bieden flink wat weerstand. In Honsfeld wordt hevig gevechten. Uiteindelijk bezwijken de Amerikanen onder het grote aantal aanvallers.

Deze foto is genomen in de hoofdstraat van Honsfeld na de gevechten in de ochtend van 17 december. Hij toont *Fallschirmjäger* die de achtergelaten Amerikaanse militaire voertuigen inspecteren. Ze dragen de traditionele Duitse helm in plaats van de beroemde randloze parahelm. De uitrusting van de divisie laat veel te wensen over, zelfs op het gebied van basisuitrusting. De soldaten graaien in de overvloed aan buitgemaakte uitrusting. We zien de achterkant van een jeep, een antitankkanon van 3-inch en een halfrupsvoertuig. Alle voertuigen lijken intact en zullen vrijwel zeker tegen hun voormalige eigenaars worden gebruikt.

DE LOCATIE VANDAAG

CLERVAUX

Stand houden!

OORSPRONG Amerikaans, *Signal Corps*

DATUM Eind januari 1945

DOEL Analyse na de strijd

Op 16 december 1944 heeft de *28th Infantry Division* “*Keystone*” een groot deel van het Ardennenfront in handen. In de sector Clervaux, die van het 5. *Panzerarmee* de volle laag zal krijgen, moet het *110th Infantry Regiment* onder bevel van Kolonel Hurley E. Fuller de vallei van de Our verdedigen. De officier staat voor geen gemakkelijke opdracht, want zijn commandant, *Major General* Cota, heeft een van zijn drie bataljons teruggetrokken om een operationele reserve aan te leggen. Fuller hoopt zijn 24 km lange sector te behouden door op de geografie van de regio te vertrouwen, want die is gunstig voor de verdediging. De vallei van de Our is diep ingebed en heeft maar weinig toegangswegen, die allemaal naar dorpen langs de heuvelrug leiden. Die dorpen zijn met elkaar verbonden door wat de Amerikanen de *Skyline Drive* noemen. De voor de hand liggende tactische oplossing is om deze dorpen te bezetten. De troepen vinden beschutting in de huizen en de dikke muren van de stevige Luxemburgse boerderijen vormen een uitstekende bescherming tegen vuurwapens. Door de kleine dorpen om te vormen tot verschanste kampen, maakt Fuller er tankafweer van, om te voorkomen dat de Duitsers tijdens een aanval de vallei van de Our verlaten. De hellingen langs de rivier worden alleen overdag bezet, want bij valavond trekken de GI's zich terug in de huizen van de dorpen op de heuvelrug. Dankzij deze gewoonte kunnen de Duitsers in de nacht van 15 op 16 december met machtige patrouilles te infiltreren. Hun missie bestaat erin om de dorpen langs de *Skyline Drive* in te nemen zodra de artilleriebeschietingen in de aanloop naar de bestorming beëindigd zijn.

Hoe doordacht het Duitse plan ook is, het is buiten de Amerikaanse veteranen gerekend. De hele 16e december lang houden ze stand, ook al zijn ze in de minderheid. In de nacht van 16 op 17 december scheelt het maar weinig of het

felle verzet van de frontlinies bezwijkt. Fuller beslist om versterking te voorzien en stuurt zijn pantserreserve, *Compagnie A* van het *707th Tank Battalion (TB)*, naar Marnach. We moeten niet vergeten dat het Amerikaanse leger in 1944 twee soorten tankformaties heeft: pantserdivisies en onafhankelijke pantserbataljons. Het *707th Tank Battalion* maakt deel uit van deze tweede categorie, die de infanteriedivisies moet ondersteunen. Het bataljon bestaat uit 56 Shermans verdeeld over drie compagnieën en ondersteund door een vierde, met lichtere tanks. De Amerikaanse tank in de greppel op onze foto behoort toe aan het tweede peloton van *Compagnie A* van het *707th TB*, zoals uit de markeringen afgeleid kan worden (707 rechts, A-9 links). Het is een Sherman M4A3 en daarvoor staat een *Sturmgeschutz III Ausf. G*, een Duits aanvalsgeweer. Hij heeft zijn dak verloren, dat er waarschijnlijk af is geblazen door de munitie die hij vervoerde. De Amerikaanse tank wordt bij een bocht in de weg van Clervaux naar Marnach achtergelaten. Hij was op weg om de aanval af te slaan van 30 Duitse pantservoertuigen die vanaf de heuvels in het oosten naderden. De 2e sectie bindt de strijd met de Panzers aan in de buurt van de bocht in de weg waar de foto is genomen. Tijdens het gevecht worden drie Amerikaanse tanks vernietigd door direct vuur, nadat al vier Panzers uitgeschakeld zijn. Deze laatste tegenaanval mislukt en de Duitsers blijven heer en meester van de hoger gelegen gebieden boven Clervaux, die ze kunnen beschieten. Op 17 december overdag zet de *2. Panzerdivision (Pz.-Div.)* zich extra in. In zijn verslag van de gebeurtenissen legt Fuller uit onder welke omstandigheden hij zijn commandopost in een hotel in de stad moet verlaten. Op het ogenblik dat hij aan de stafchef van zijn divisie verslag uitbrengt, komt zijn hoofdkwartier onder Duits vuur te liggen:

“Ik was nog aan de telefoon met Kolonel Gibney, toen een van de stafofficieren de kamer binnenstormde om te melden dat zes Duitse tanks de commandopost in de hoofdstraat van Clervaux naderden. Daarop zei ik tegen Kolonel Gibney dat, aangezien hij me de bevelen van de generaal doorgaf, ik geen andere keuze had dan ze op te volgen en “ter plaatse te vechten”. Ik herinnerde hem eraan dat ik me in dezelfde situatie bevond als Kolonel Travis bij de Alamo en dat “we ons nooit zouden overgeven of terugtrekken”. Onze woorden waren nog niet koud of een van de Duitse tanks vuurde drie granaten af op het kantoor in de ruimte onder mij. Dit schot kwam van een afstand van ongeveer vijftien meter, de tank stond in de straat vóór de commandopost. De stafchef hoorde de explosies en vroeg wat dat was. Ik legde het hem uit en vroeg hem om Compagnie G onmiddellijk per vrachtwagen naar Eselborn te sturen, waar ik ze zou laten ophalen; een stafofficier zou hen dan naar de plaats leiden waar ik ze wilde inzetten. De stafchef wou nog iets toevoegen, maar ik zei dat ik geen tijd meer had om te praten, en hing op. Ik vroeg de operator om me met het hoofdkwartier van het 2e Bataljon door te verbinden, maar terwijl hij dat probeerde, kwam een mitrailleursalvo van beneden door het raam de kamer in waarin ik me bevond, waardoor pleisterkalk van het plafond viel. Buiten hoorde ik nog meer tankvuur en toen kwam er geen geluid meer uit de telefoon. Ik verliet de kamer en zag majoor Yeager in de gang. Hij was in alle staten, want hij dacht dat we in het gebouw vastzaten.”

Fuller waagt nog een uitval, maar wordt uiteindelijk gevangengenomen. Zijn mannen houden twee dagen stand tegen drie Duitse divisies van het *XLVII. Panzerkorps*, waaronder twee pantserdivisies. Dit heldhaftige verzet zal later overschaduwd worden door dat van de *Howling Eagles* van de *101st Airborne Division* bij Bastenaken. Zonder de vasthoudendheid van de GI's van het *110th Infantry Regiment* en de tankers van de *707th TB* zouden de Amerikaanse parachutisten echter tijdens hun overbrenging per vrachtwagen ingerekend zijn.

1 Zapotoczny, W. S., *The 110th Holds in the Ardennes*, Fonthill Media, 2017, geciteerd door Bloody Bucket Reenactmentgroup, *Colonel Hurley E. Fuller: Report of Operations, 110th Infantry Combat Team*, <https://bloodybucket.eu/colonel-hurley-e-fuller-report-of-operations-110th-infantry-combat-team/>, geraadpleegd op 25/1/2025.

DE LOCATIE VANDAAG

De Amerikaanse frontlinies verzetten zich tot het uiterste en verschansen zich in de stevige gebouwen van de regio. De GI's van de 28th Infantry Division worden letterlijk in de pan gehakt als ze gehoorzamen aan het bevel dat ze kregen: "De linie verdedigen".

Foto genomen vanaf de hoger gelegen gebieden die uitkijken over Clervaux. Vanuit deze positie kunnen de Duitsers de stad moeiteloos bestoken.

Deze GI's van de noodlottige 28th ID zijn uit Wiltz verdreven en hebben zich net bij de Amerikaanse opvangslijnen gevoegd. Hun gezichten spreken boekdelen over wat ze hebben meegemaakt.

